

tata ake nei, i etahi tikanga e oti pai ai aua whakaritenga, kei te takoto tarewa tonu; heoi kei te tumanakoria e taku ngakau e kore e pena inaianei, a ki te kore e whakaaetia katoatia aku kupu, tera e pai hei putake e taea ai te whakahaere etahi atu kupu e tino manaakitia ana.

Hei kupu whakamutunga, ka ki atu ahau i konei i whakahaerea e ahau nga tikanga kua korerotia nei i roto i taku ripoata i runga i taku hiahia pono kia whakakotahitia nga whakaaro rere ke kua puta nei i runga i enei take, a kia whakaotia hoki enei take kua roa ke nei e takoto tarewa ana; kati kei te tumanako ahau tera e tirohia paitia ina marama katoa nga tikanga, a ka kite hoki te Kawana-tanga kei te hiahia katoa nga tangata e whai tikanga ana kia whakaotia maramatia tenei take kua roa ke nei e raruraru ana.

Ki te Minita mo te Taha Maori, Poneke.

Na TE MAKE.

Ki a Ta Wiremu F. Taramana Tiawhihi, Kawana o te Koroni o Niu Tireni, &c.

HE WHAKAATU ATU TENEI KI A KOE,—

I raro i te Komihana i tuhia nei e koe i te 12 o nga ra o Mei, 1886, me nga mana i whakataua nei e koe ki au i raro i te tuarua o nga Komihana i tuhia i te 20 o nga ra o Hurae o taua tau ano, koia nei nga mahi i whakaritea maku, ara :—

He ata uiui he tuku ripoata atu i runga i nga korero a etahi Maori o te Waipounamu me etahi atu tangata, mo te taha ki aua Maori, e ki nei e kore ratou e ora i nga porohita me nga whenua i whakataua nei ki a ratou i mua hei kainga hei oranga mo ratou, he uiui hoki mehemea tera ano ranei etahi hawhekaihe kahore ano i whiwhi ki te whenua, he rapu hoki mehemea kei te whakaae kei te hiahia nga Maori i whai paanga ki te mahi o te Komihana i whakaturia i te tau 1879, hei uiui i nga tikanga o nga hoko whenua i te Waipounamu, ara,—(1) Te Otakou Poraka; (2) te Poraka o Ngaitahu; (3) te Poraka o Murihiku; (4) te Poraka o Akaroa; ki te tango i tetahi whenua hei tino whakaae atu i o ratou take i o ratou tono hoki ki te Kawanatanga mo te korenga i mana etahi o nga kupu o nga pukapuka hoko, o etahi hoki o nga korero whakaaetanga ki nga Maori i runga i aua hoko; a he tuku kupu atu ki a koe mo te nui o te whenua me te wahi hei takotoranga mo taua whenua.

E mea ana ahau ko nga kupu o te wahi tuatahi o taku ripoata me pa ki nga take anake i puta i runga i te hoko o te Poraka o Ngaitahu, ara te poraka a Te Keepa, me te Poraka o Murihiku, natemea kei nga korero o enei poraka nga tino kupu mo te korenga i whakamana nga tikanga o te hoko.

Kia ata takoto katoa ai nga tikanga o enei hoko ki to aroaro, me korero poto atu e ahau te ahua o te hoko o aua whenua, kia tino mohiotia ai e tika ana kia arohatia nga Maori mo te korenga kahore nei i whakamana nga tikanga o aua hoko me nga korero whakaaetanga i korerotia ki nga Maori kia whakaae ai ratou ki te hoko i o ratou whenua mo te utu iti noa iho. Kaati i runga i tenei mahara aku me timata aku korero i te hoko a Te Keepa i te mea hoki ko te hoko tuatahi tena.

TE HOKO A TE KEEPA.

Taro ake nei ka wha tekau nga tau ka pahure i muri i te hoko a Te Keepa, e mohiotia nei hoki ko te hoko a Ngaitahu. I tuhia te pukapuka hoko ki Akaroa i te 12 o nga ra o Hune, 1848, a ko te rohe ki te raki o taua hoko he raina i timata i Kaiapoi i te tai rawhiti whiti tonu atu ki Moringa Kaihiku i te tai hauauru; ki te taha ki te rawhiti me te hauauru ko te moana nui; ki te tonga he raina i timata i Tokotai ko atu o te awa o Maranuku i te tai rawhiti rere tonu atu ki Whakatipu Waitai i te tai hauauru; ko nga eka o te poraka i roto i nga rohe kua korerotia i runga ake nei i neke ake i te 20,000,000 eka. Ko te utu i utua ai taua whenua e £2,000 pauna moni, me etahi whenua e 6,359 eka i wehea hei porowhita ma nga Maori i muri tata mai o te hoko.

I raro iho i te whakaaturanga o nga rohe, he kupu penei me enei i raro iho nei kei roto i te tiiti (kei ta te reo pakeha) mo nga whenua e rahuitia ana ma nga Maori ara: “Ko o matou kainga me o matou mahinga kai ka puritia ma matou me o matou tamariki i muri i a matou, a ma te Kawana e wehe ke tetahi atu wahi whenua ma matou ina ruritia te whenua e nga kai ruri.”

E ki ana nga Maori he maha ke nga ahua mahinga kai hei roto i nga kupu “mahinga kai” i tuhia nei ki te whakamaoritanga o te pukapuka hoko, kahore i rite ki ta te reo pakeha e ki nei he ngaki kai ki te whenua anake, a i whakatikaia ta ratou kupu e te Kooti Whenua Maori i te tau 1868. I ki te Kooti he mahinga kai katoa nga maara, nga tahuna pipi, nga rauiri tuna, me nga toka hiinga ika, heoi ano nga mea e kore ai e tika kia kiia he mahinga kai, e ai ki ta te Kooti, ko nga wahi kimi-hanga kai i te koraha i te ngaherehere me era atu mea kahore nei i riro i te tangata i runga i tana mahi ake. Ki nga whakaaro o nga Maori ko te tino tikanga o o enei kupu “mahinga kai” ko o ratou maara, ko nga hiinga ika, ko nga wahi patunga manu kiore hoki, ko nga mahinga hua rakau me nga aruhe i nga wahi katoa o te poraka. Mehemea e tika ana ta ratou, ka ahei ratou te haereere noa atu ki nga wahi katoa o te whenua; engari kahore tena i maharatia i te wa i hokona ai te whenua.

I te tau 1844, i te wa i whakaarohia ai nga hoko a te Whakaminenga o Niu Tireni, i tino tuturu te kupu i reira ko nga porowhita i nga pa me nga mahinga kai me penei, ara: Me ki ko nga pa ko nga whenua kua talepatia i te wahi i tu ai nga whare me nga whenua e ngakia ana e nohoia ana hoki i waho o nga talepa, a ko nga mahinga kai ma ki ko nga whenua katoa i mahia e nga Maori, e mahia ana ranei e ratou hei whakatupu i nga hua o te whenua i muri mai i te wa i whakaturia ai te Kawanatanga o te koroni nei.

I runga i nga kupu o tetahi pukapuka i tuhia atu e Kawana Kerei i te 25 o nga ra o Maehe, 1848, ki a Ara Kerei, whakaatu kupu mo tetahi haerenga ona ki te Waipounamu, a i runga hoki i etahi kupu tohutohu ki a Kawana Aea mo te hoko o nga whenua i roto i te Poraka o Ngaitahu, ka mahara te tangata e kite iho ana i aua kupu i meingatia i reira kia whakaeangia nga take a nga Maori i runga i enei tikanga ara: Me wehe ke he porohita nui e ora ai nga kaitono me o ratou uri, ka rehitia ai i aua porohita kia tuturu ai mo taua tikanga; a me matua whakatakoto nga rohe o nga porohita ki runga i te whenua, katahi ka hoko ai i nga paanga o nga Maori ki te toenga o te poraka.